

K výuce slovesného vidu

Teaching Verbal Aspect

Petra Macurová

Abstrakt: Tento článek je věnován problematice výkladu slovesného vidu studentům češtiny jako cizího jazyka. V obecné rovině lze říci, že popis a výuka vidu se vyznačuje snahou o krátké a prosté vysvětlení velmi komplikované gramaticko-lexikální kategorie. Tendence ke zjednodušení popisu má navíc spíše vzestupný charakter, přestože nelze tvrdit, že by tento přístup přinášel uspokojivé výsledky. Cílem tohoto příspěvku je ukázat, že je možné zvolit i jiný způsob, tedy zabývat se funkcemi dokonavých a nedokonavých sloves podrobněji. Je vhodné vysvětlit, jak se vidové dvojice tvoří, a následně se zaměřit na vztah vidu a času a užívání perfektiv a/nebo imperfektiv v (a)typických kontextech. Při výuce je třeba klást důraz na to, aby studenti pochopili funkce těchto sloves, byli upozorňováni na frekventované jevy v českém jazyce a řádně si procvičili užívání perfektiv a imperfektiv v určitém kontextu v minulém, přítomném a budoucím čase, aby pak byli schopni v komunikaci zvolit to sloveso, které by zvolil rodilý mluvčí. Ačkoliv předkládaná koncepce nemusí být na první pohled příliš atraktivní, jelikož nekonvenuje současnemu trendu omezování výkladu gramatiky, v praxi se ukazuje jako efektivní, přičemž sami studenti tento přístup, směřující k pochopení užívání dokonavých a nedokonavých sloves, velmi oceňují.

Klíčová slova: čas, čeština, didaktika, dokonavé sloveso, nedokonavé sloveso, slovesný vid, vidová dvojice

Abstract: This article is about how to introduce the verbal aspect to students of Czech as a foreign language. In general, it can be said that the description and teaching of verbal aspect is characterized by an effort to provide a short and simple explanation of a very complicated grammatical-and-lexical category. In addition, the tendency to simplify the description has a rather upward character, although it cannot be claimed that this approach would bring satisfactory results. The aim of this article is to show that it is possible to choose another way, i. e. to deal with the functions of perfective and imperfective verbs in more detail. It is appropriate to explain how aspectual pairs are formed, and subsequently to focus on the relationship between aspect and tense and to concentrate on the use of the perfective and/or imperfective verbs in (non) typical contexts. During teaching, it is important to emphasize the understanding of the functions of these verbs by making students aware of the most frequent phenomena. It is also necessary to insist on the correct use of the perfective and the imperfective in different contexts in the past, present and future tenses, so that they can then choose in communication the verb that a native speaker would choose. Although the presented concept may not be very attractive at first impression, as it does not conform to the current trend of restricting the explanation of grammar, experience shows that it proves to be effective, and the students themselves greatly appreciate this approach, which aims at understanding the usage of perfective and imperfective verbs.

Key words: aspectual pair, Czech, didactics, imperfective verb, perfective verb, tense, verbal aspect

1 Úvod

Je dobře známo, že k výkladu a výuce slovesného vidu je přistupováno různým způsobem. Obvykle však pro příslušné metody bývá příznačný zjednodušující přístup, a to jak vzhledem k tvoření vidových dvojic, tak k užívání perfektivních a imperfektivních sloves v kontextu. Je samozřejmé, že zorientovat se ve vidové problematice a uchopit ji zřetelně a srozumitelně, vůbec není snadné. Zmíněné ne-příliš do hloubky směřující pojetí ovšem nepokládáme za šťastné, a to především pokud jsou našimi studenty rodilí mluvčí neslovanských jazyků. V tomto příspěvku bychom rádi ukázali, že i studenti, v jejichž jazykovém systému kategorie vidu chybí, nebo se projevuje velmi omezeně a v podstatě úplně jinak než v češtině, mohou dané problematice dosti dobře porozumět, je-li jí věnována dostatečná pozornost.¹

K aspektu² přistupujeme jako ke kategorii gramaticko-lexikální (Kopečný, 1958, 1962; Poldauf, 1968; Petr et al., 1986, 1987; Nübler, 2017; Esvan, 2017, 2019 ad.), a ve výuce je tedy dán prostor jednak morfologii vidu, vztahu vidu a času, jednak užívání dokonavých či nedokonavých sloves v určitých kontextech. Studenti se nejprve učí vidové dvojice tvořit a následně se zabývají užíváním perfektiv a imperfektiv v průběhu. Dále je věnována pozornost způsobům vyjádření budoucího času, posléze se studenti zaměřují na užívání dokonavých a nedokonavých sloves v minulém čase.

V následujících částech se jednotlivým tématům budeme věnovat podrobněji. Předkládaná koncepce je v souladu s popisem slovesného vidu v učebnici češtiny pro italské rodilé mluvčí *Corso di lingua ceca* (Casadei & Esvan & Macurová, 2017).³ Ukázky ze cvičení pocházejí buď z této učebnice, nebo ze *Cvičení z českého jazyka I* (Macurová, 2022), jež uvedenou učebnicí doplňují.⁴

Je vhodné zmínit, že výklad aspektu se obvykle časově dotýká konce I. ročníku,⁵ přičemž vstupní úroveň studentů češtiny na počátku akademického roku je nulová. Co se týče užívání dokonavých a nedokonavých sloves v materiálech, jež popis vidu předcházejí, snažíme se o maximální výskyt sloves pouze jednoho vidu v tom smyslu, že se studenti setkávají se slovesem perfektivním nebo imperfektivním

¹ Cílem článku tedy není srovnávat různé metody výuky, nýbrž představit konkrétní způsob výkladu slovesného vidu, který je podepřen dlouholetou praxí a dobrými výsledky.

² Termíny (*slovesný*) *vid* a *aspekt* v tomto článku užíváme synonymně.

³ Výklad aspektu je obsažen v lekcích 10–12 z celkově 27 lekcí (Casadei & Esvan & Macurová, 2017, s. 111–143).

⁴ První díl cvičebnice zahrnuje lekce 1–12, procvičování vidu je věnován prostor i v dílu druhém (Macurová, 2023).

⁵ Případně začátku II. ročníku na VŠ. Vzhledem k nízkým počtům studentů češtiny studijní plán nemalou měrou závisí také na píli studentů. V ročnících, jež se vyznačují vysokou absencí na přednáškách a seminářích, proces osvojování českého jazyka postupuje pomaleji (výklad je totiž často nutné opakovat).

podle toho, které je v daném kontextu to správné či vhodnější. Nepovažujeme za prospěšné do určité doby používat slovesa jednoho vybraného aspektu a později studentům říci, že některé věty, které si pamatují ze cvičení a z textů (případně z naší konverzace), nezní přirozeně, a nutit je přeucít se již dříve naučené. Je však zřejmé, že stoprocentní užívání určitého slovesa ve svém buď pouze perfektivním, nebo jen imperfektivním tvaru v komunikaci nelze zajistit. Může se tedy stát, a obvykle se to také stane, že studenti „objeví“ nějakou vidovou dvojici sami, jelikož pro jedno italské sloveso jim jsou nabízeny dva české ekvivalenty (aniž by se jednalo o synonyma). V takovém případě je studentům vysvětlen důvod užití toho či onoho slovesa s tím, že se tomuto tématu brzy (typicky za měsíc, za týden) budeme podrobně věnovat. Počet takto nabytých sloves dokonavého a nedokonavého vidu je každopádně velice nízký.

2 Tvoření vidových dvojic

Jak bylo naznačeno výše, výchozím bodem pro výklad kategorie vidu je popis tvoření dokonavého nebo nedokonavého slovesa. Studenti se tedy neučí „jen“ seznamy vidových dvojic, ale zabývají se způsoby, kterými se perfektiva a imperfektiva tvoří. Nejdříve se věnují prefixaci (typ *dělat* – *udělat*, *snídat* – *nasnídat se*) a následně suffixaci (typ *předělat* – *předělávat*, *koupit* – *kupovat*), přičemž studují, které sloveso je slovesem výchozím, zaměřují pozornost na pravidelné i méně pravidelné změny slovesné trídy i na možné modifikace kořenu slovesa.⁶

Počáteční procvičování vidu je logicky spíše mechanického rázu, kdy studenti uvádějí jednu nebo druhou formu daného slovesa. První cvičení je vhodné koncipovat tak, aby jasně poukazovalo na způsob tvoření vidové dvojice, jako je tomu v příkladu (1)⁷, v němž studenti určují perfektivní sloveso, přičemž je mu – podle způsobu tvoření – vyhrazeno první nebo druhé místo v seznamu. Jinou „pomocnou“ variantou může být seznam sloves, který je sestaven tak, že se vychází právě z těch sloves, jež jsou slovesy výchozími i při tvoření vidového protějšku, takové cvičení reprezentuje příklad (2).

(1) *Tvořte vidové dvojice. Doplňte dokonavé sloveso.*

1. psát	3. dělat	5. platit
2. kupovat	4. jíst	6. pít

⁶ V rámci výkladu je samozřejmě pamatováno na slovesa, která vidovou dvojici netvoří (stavová slovesa *být* a *mít*, modální slovesa, slovesa determinovaná a nedeterminovaná ad.), a také na slovesa, která naopak mohou mít dvě perfektiva (*jíst*, *pít*).

⁷ S ohledem na přehlednost tohoto textu konkrétní zdroj (učebnici, nebo cvičebnici) a stranu uvádíme v bibliografii.

7.	<i>odpovídat</i>	11.	<i>dívat se</i>	15.	<i>usínat</i>
8.	<i>vstávat</i>	12.	<i>předělávat</i>	16.	<i>uklízet</i>
9.	<i>přepisovat</i>	13.	<i>vystupovat</i>	17.	<i>večeřet</i>
10.	<i>organizovat</i>	14.	<i>kouřit</i>	18.	<i>péct</i>

(2) a) Tvořte vidové dvojice. Napište sloveso opačného vidu. b) Určete vid sloves.

1.	<i>dělat</i>	7.	<i>poslat</i>
2.	<i>ptát se</i>	8.	<i>ochutnat</i>
3.	<i>dívat se</i>	9.	<i>začít</i>
4.	<i>přeložit</i>	10.	<i>koupat se</i>
5.	<i>snídat</i>	11.	<i>objednat si</i>
6.	<i>obědват</i>	12.	<i>setkat se</i>

Je patrné, že formám vidových dvojic věnujeme nezvyklou pozornost. Praxe ukažuje, že studenti, kteří se v systému tvoření perfektivních a imperfektivních sloves zorientují, si příslušné dvojice jednak lépe pamatují, jednak jsou často schopni vidový protějšek určitého (pro ně do té chvíle neznámého) slovesa sami vytvořit, a to ať už jeho tvoření jde jedním, nebo druhým směrem (impf.>pf. × pf.>impf.).

3 Funkce slovesného vidu

Obdobně jako se úzeji zabýváme příslušnými tvary dokonavých a nedokonavých sloves, zaměřujeme se dosti podrobně také na vlastní funkce perfektiv a imperfektiv. Popis užívání sloves určitého vidu rozdělujeme na tři části, a to podle jednotlivých forem kategorie času, s nímž je – jak známo – aspekt úzce spjat. V následujících oddílech se tedy budeme postupně věnovat funkci aspektu v prémantu, způsobům vyjádření budoucího času a funkcím slovesného vidu v minulém čase.

3.1 Funkce slovesného vidu v prémantu

Co se týče sloves v prémantním tvaru, rozlišujeme několik zásadních kontextů. Nedokonavým videm bývá označován opakováný děj, případně děj, jenž má obecnou platnost, jako tomu je v příkladech (3) a (4).

(3) *Každé ráno vstávám kolem osmé.*

(4) *Na jaře se příroda probouzí.*

Dále pak imperfektiva denotují děj v průběhu, což je znázorněno příklady (5) a (6).

(5) *Ahoj! Co děláš? – Dívám se na televizi.*

(6) *Je neděle, ležím v posteli a venku sněží.*

Prézentrní forma dokonavých sloves nejčastěji označuje děje, které patří k dějům budoucím, ale může vyjadřovat také děje opakované, a to zejména v případech, kdy je popisován sled několika po sobě jdoucích událostí, jak lze pozorovat v příkladech (7) a (8):

(7) *Co děláš ráno? – Vstanu, uvařím si kávu a zapnu počítač.*

(8) *Pokaždé, když se vrátí z hospody, sedne si na gauč a usne u televize.*

Tato funkce dokonavých sloves v učebnicích češtiny nebývá zmiňována, přestože užívání perfektiv při popisu sekvence událostí je dosti frekventovaný jev. Případná substituce dokonavých sloves za slovesa nedokonavá je navíc v tomto kontextu značně diskutabilní.⁸

Při procvičování sloves, která se v určitém kontextu uplatňují, je vhodné připravit úlohy, v nichž se studenti ihned nesetkávají se všemi typy dějů zároveň. Dále platí, že procvičované věty by měly být jasné, co nejpřirozenější a – minimálně v první fázi – by neměly být mnohoznačné.

Příklady (9)–(11) reprezentují jedno takové cvičení, v němž je třeba zvolit dokonavé, nebo nedokonavé sloveso. Studenti se zde soustředí na události obecně platné a události opakované, jež můžeme sledovat ve větách (9a)–(9c), přičemž si všimají často užívaných adverbií (např. *obvykle*, *většinou*, *často*, *běžně* atd.), příslovečných určení (zejména časových) apod.

(9a) *Dnes už lidé (nepíšou / nenapíšou) dopisy.*

(9b) *V sobotu většinou (pomůžu / pomáhám) doma.*

⁸ Příklady z literatury, korpusu a internetu ukazují, že imperfektiva se v řetězci událostí uplatňují spíše ve vzácnějších kontextech, např. chce-li vypravěč naznačit, že postava, o níž se hovoří, pociťuje určité zdravotní či psychické obtíže, příp. se nachází v podnapilém stavu apod. Podrobněji k užívání nedokonavých sloves ve vyprávění sekvence událostí viz Esvan (2013).

(9c) *My na Vánoce nikdy* (neděláme / neuděláme) rybí polévku.
Nechutná nám.

Dalším typem kontextu jsou v tomto cvičení události mimočasové, nezřídka uvedené výrazy *pokaždé když* / *vždycky když* apod., které jsou ilustrovány příklady (10a), (10b) a (10c).

(10a) *Pokaždé když* (vaří / uvaří) guláš, (jím / sním) dva talíře.

(10b) *Vždycky když* (peču / upeču) borůvkový koláč, má radost jako malé dítě.

(10c) *Pokaždé když jdu do knihkupectví, něco si* (koupím / kupuju).

V neposlední řadě studenti pozorují vyjádření sekvence událostí, již reprezentují příklady (11a) a (11b):

(11a) (*Myju / Umyju*) nádobí, (vařím / uvařím) kávu,
..... (sednu / sedám) si na gauč, za chvíli si (lehnu /
lehám) a hned (usnu / usínám).

(11b) *Když přijdu z práce,* (*myju / umyju*) si ruce a (vařím /
uvařím) si kávu i čaj.

Na výše uvedených příkladech lze dobře vidět, že prezenterní tvary dokonavých sloves se nutně nemusí týkat událostí budoucích, které do tohoto cvičení vůbec nezahrnujeme.

S futurálním významem perfektivních sloves se studenti setkávají v jiném cvičení, v němž se učí rozlišovat kontexty právě probíhajících dějů, jež můžeme identifikovat v příkladech (12a)–(12c), a událostí budoucích, případně v budoucnosti dokončených, které jsou znázorněny příklady (13a)–(13d).

(12a) (*Čtu / Přečtu*) ten článek už hodinu a stejně ho nechápu.

(12b) Já to přece vím! Proč mi to znovu (opakuješ / zopakuješ)?

(12c) Co to máš? Co se (učíš / naučíš)?

(13a) Musíte se to (učit / naučit) do příštího týdne.

(13b) Ted' nemám čas, (obědvám / naobědvám se) později.

(13c) (*Peču / Upeču*) bábovku, co říkáš?

(13d) *Díky, ten román si* (*čtu / přečtu*) rád.

Zatímco volba slovesa je v některých případech usnadňována užitými komplementy sloves (jako jsou výrazy *už hodinu* v příkladu (12a) nebo *znovu* v příkladě (12b), tedy v typech vět, které označují průběh či opakování; nebo naopak příslovečná určení *do příštího týdne* v příkladu (13a) či *později* v příkladě (13b), která poukazují na budoucí děj), studenti si všimají také případů, jejichž význam je zřejmý, ovšem užití dokonavého nebo nedokonavého slovesa není podporováno dalšími jazykovými prostředky, obdobně jako v příkladech (12c) a (13c), (13d).

Ve cvičeních, která studenti následně vypracovávají, jsou pak přirozeně uplatňovány všechny studované varianty zároveň. Počáteční omezení procvičování dané problematiky na dva až tři kontexty se ukazuje být výhodné a v rámci usnadnění ovládnutí užívání příslušných sloves je také dosti efektivní. Značně ná pomocný je také fakt, že v těchto cvičeních studenti aktivně nečasují, ale slovesa „pouze“ vybírají – mají tak možnost se plně soustředit na kontext, v němž se dané sloveso užívá.

3.2 Vyjadřování futura

Jakmile je probráno užívání dokonavých a nedokonavých sloves v prezantu, věnujeme pozornost způsobům vyjadřování událostí budoucích. Zaměřujeme se především na užívání prezrentních forem perfektiv a futurálních tvarů imperfektiv⁹.

Jak už bylo zmíněno, dokonavá slovesa poukazují na budoucí děj, přičemž zdůrazňují jeho dokončení, jako je tomu v příkladu (14).

(14) *Zítra si přečtu tvůj článek.*

V případě, že dokončení děje lze označit za faktor sekundární, jelikož jeho dovršení není možné (příp. je málo pravděpodobné), užíváme sloveso nedokonavé v budoucím čase, tak jako bylo užito v příkladu (15).

(15) *Večer budu číst Vojnu a mír.*

Opisné futurum se užívá také v situacích, kdy chybí důvody pro zdůraznění dokončení určitého děje, protože podstatný je děj sám o sobě; významný může být

⁹ Nedokonavá slovesa mohou budoucnost vyjádřit také svou prezrentní formou, ovšem těmto tvarům se zde vzhledem k jejich neproblematičnosti nebudeme věnovat (srov. např. (a) *Příští pondělí je Mikuláš* nebo (b) *Zítra spím u Jakuba*). Lze však poznámenat, že italofoni studenti s tímto užitím imperfektiv potíže nemají, komplikovanější je pro ně spíše užívání futurálních forem tam, kde ve svém jazyce přirozeně užívají právě přítomný čas (např. *Zítra půjdou do kina – Domani vado /^{??} andrò al cinema*).

také způsob, jakým událost proběhne. Tyto kontexty můžeme v uvedeném pořadí pozorovat v příkladech (16) a (17).

(16) *Dobrý den. Budete oběvat?*

(17) *Budete platit kartou nebo hotově?*

Jak je dobře známo, nedokonavá slovesa v budoucím čase se uplatňují také tehdy, chceme-li vyjádřit události opakováné nebo děj v průběhu, obdobně jako je tomu při užívání imperfektiv v prázenu, srov. příklady (18) a (19):

(18) *Každý den budu pít mléko a cvičit.*

(19) *Až budeš číst tento dopis, budu už v letadle.*

Cvičení futura koncipujeme mírně odlišně než procvičování vidu v prázenu. Studenti nejdříve zkoumají kontexty ve cvičeních, v nichž je použito buď dokonavé (3.2.1), nebo nedokonavé sloveso (3.2.2), přičemž tato slovesa časují příslušným způsobem.

3.2.1 Užívání perfektiv

Obdobně jako u procvičování užívání vidu v prázenu, studenti přemýší nad budoucím a mimočasovým významem, jenž může být zprostředkován dokonavým slovesem. Tentokrát se však ve větách nachází méně indikátorů (jako jsou např. výrazy *pokaždé/vždycky když*), pomocí nichž lze určitý význam snadněji určit. Je patrné, že zatímco v příkladech (20a) a (20b) jsou předkládány věty odkažující více či méně do budoucna, věty v příkladech (21a) a (21b) futurální význam nenesou.

(20a) *Možná o tom někdy (ona) (napsat) knížku.*

(20b) *(já) (dát si) trošku slivovice, ta mi určitě (udělat)
dobře.*

(21a) *Strašně milujou řízky. Vždycky (snít) všechno, co (ty)
(usmažit)!*

(21b) *Když (oni) (dostat) do ruky noviny, hned si je (přečíst).*

3.2.2 Užívání imperfektiv

Při procvičování opisného futura studenti pracují s větami, jež poukazují na budoucí události trvající v čase, obdobně jako v příkladech (22a) a (22b), a také sledují kontexty, které naznačují opakující se děj, případně mají obecnou platnost, což je ilustrováno příklady (23a) a (23b).

(22a) *Knížky si kupuju pořád, ale je (číst) asi až (být) v důchodou.*

(22b) *(ona, neg.) (kouřit), (neg.) (pít) a (držet) dietu.*

(23a) *Vždycky se moc těší na léto, jak si (oni) (kupovat) točenou vanilkovou zmrzlinu.*

(23b) *Když si (vy) (čistit) zuby, tak (neg.) (mít) kazy.*

Dále je třeba všimmat si situací, u nichž není natolik podstatné, zda děj bude či nebude dokončen, jelikož důležitý je děj samotný, jako je tomu v příkladech (24a), (24b) a (24c).

(24a) *Na víkend se těší, protože ráda vaří a ted' (ona) (vařit) pro celou rodinu.*

(24b) *Jestli (být) hezky, (my) (grilovat).*

(24c) *Ty (neg.) (snídat)? – Ne, nemám hlad.*

Jakmile si studenti procvičí užívání perfektiv a imperfektiv odděleně, pracují na cvičeních, v nichž se vyskytují slovesa jak dokonavého, tak nedokonavého vidu, a musí tedy volit mezi časováním prezentačních forem perfektiv a tvořením opisného futura imperfektiv.

3.3 Funkce slovesného vidu v minulém čase

Při studiu užívání dokonavého a nedokonavého vidu v minulém čase reflekujeme převážně, ovšem nikoli výlučně, kontexty, se kterými jsme se setkali v předchozích částech (za jiných časových podmínek).

Perfektivní slovesa se vyskytují především v situacích, kdy se hovoří o událostech v minulosti dokončených, jako v příkladu (25), zejména pak pokud mluvíme o událostech jdoucích v řadě za sebou, které znázorňuje příklad (26).

(25) *Právě jsem se vrátil z Itálie.*

(26) *Co jsi dělal ráno? – Vstal jsem, vypil jsem kávu a osprchoval jsem se.*

Imperfektiva se pak užívají v případech, že jsou označovány události, jež se opakují, či je lze označit za obvyklé, tak jako je tomu v příkladě (27), a také děje, které lze charakterizovat jako děje v průběhu, což je možné pozorovat v příkladu (28).

(27) *Vždycky pil hořkou kávu.*

(28) *A kde byla Eva? – Uklízela v kuchyni.*

Je důležité říci, a nebývá to zvykem, že nedokonavá slovesa odkazují také k událostem dokončeným a neopakovaným, u nichž se však dovršení děje nezdůrazňuje – podstatný je zde děj sám o sobě, nebo se klade důraz na způsob, jakým probíhal, případně na trvání děje v čase.¹⁰ Tyto kontexty reprezentují příklady (29), (30) a (31).

(29) *Diplomku jsem psal v roce 1989.*

(30) *Dáš si polévku? – Děkuji, už jsem večeřel.*

(31) *Jedl jsi někdy chobotnici?*

Velice vhodné je také ihned zmínit, že u sloves *vidět*, *slyšet* a *číst* je nedokonavé sloveso prakticky povinné, pokud se jím vyjadřuje určitý kulturní zážitek, což ukazují příklady (32)–(34):

(32) *Viděl jsi film Jméno růže?*

(33) *Viděli jsme Prahu, Brno a Olomouc.*

(34) *Kdo z vás četl Kunderu?*

Příklady (29)–(34) představují zcela běžné užívání nedokonavých sloves, na něž však studenti nebývají upozorňováni. Jejich nahrazení slovesem dokonavým je ale

¹⁰ V této souvislosti je třeba co nejdříve upozornit na rozdílný způsob vyjádření trvání děje za přítomnosti komplementů v akuzativu: (i) užívání perfektiv ve spojení s předložkou *za* + Ak. (*Diplomku jsem napsal za tři měsíce*) oproti (ii) užití imperfektivních sloves + Ak. (*Diplomku jsem psal tři měsíce*). V této souvislosti nediskutujeme o užívání dokonavých a nedokonavých sloves v odlišných kontextech, ale o faktu, že daná slovesa, perfektiva či imperfektiva, mohou být rozvinuta pouze komplementem v příslušné formě.

možné jen v prvním a posledním případě, přičemž v příkladu (29) pocitujeme určité vyzdvížení dokončení děje, v příkladě (34) se význam dokonce mění, tedy zda jsme četli něco od Kundery, nebo všechno. Na tomto místě lze uvedené příklady konfrontovat s modifikovanými příklady (29')–(34'):

(29') *Diplomku jsem napsal* v roce 1989.

(30') *Dáš si polévku? – Děkuji, už ???jsem se navečeřel.*

(31') **Snědl jsi někdy chobotnici?*

(32') **Uviděl jsi film Jméno růže?*

(33') **Uviděli jsme Prahu, Brno a Olomouc.*

(34') *Kdo z vás přečetl Kunderu?*

Tyto zvláštní případy, v nichž se užívají imperfektiva, je dobré procvičit zvlášť a ukázat studentům ty nejběžnější kontexty, které je potřeba si pamatovat. Jedná se zejména o užívání sloves *jít*, *pít*, *snídat*, *obědvat*, *večeřet*, *vidět*, *číst* ad. Srov. příklady (35a)–(35c), kde jsou studenti vybízeni k užití nedokonavého slovesa.

(35a) *Ty jsi ten film vážně ještě nikdy (neviděl / neuviděl)?*

(35b) *Terezo, dáš si něco? Měli jsme svíčkovou, ještě zbylo. – Ne, děkuju, už jsem (obědvala / se naobědvala).*

(35c) *Vypadáš hrozně! Co jste včera (pili / vypili)? – Ani nevím, pivo, víno, slivovici...*

Velice vhodné je pokračovat cvičením, v němž se naopak uplatňují slovesa perfekční, a opět prezentovat ty nejběžnější případy užití. Srov. příklady (36a)–(36c):

(36a) (*jedl jsi / najedl ses*), nebo máš ještě hlad?¹¹

(36b) *Jak (jsi spal / ses vyspal)?*

¹¹ Skupiny sloves *jít* – *najít se*, *snít* a *pít* – *napít se*, *vypít* z počátku bývají obzvlášť problematické (v minulém čase více než čase přítomném). Je vhodné vyčlenit jim samostatné cvičení, ve kterém jsou re-flektovány rozdíly v užívání perfektiv oproti imperfektivu a také odlišný význam jednotlivých dokonavých sloves.

(36c) *Vždyť jsem měla jen 15 minut zpoždění, proč jsi na mě (nečekal / nepočkal)?*

Do těchto cvičení lze vložit i věty, které nejsou v minulém čase a připomenout či doplnit znalosti studentů o další fráze, jež povolují jen jeden vid, častěji vid dokonavý, jako je tomu v příkladech (37a)–(37d).

(37a) *Chtěl bych tě (prosít / poprosit) o pomoc.*

(37b) *Končím za hodinu, (čekáš / počkáš) na mě?*

(37c) *Jak se to (řekne / říká) česky?*

(37d) *Ještě jedno? – (platíme / zaplatíme).*

Od zvláštních případů následně přecházíme ke cvičením zaměřeným na trvání události v čase, často signalizované komplementy *za hodinu*, *za týden* apod., a dokončení události v určitém čase, jež může být doplněno prostým časovým určením v akuzativu. Tyto případy demonstrují příklady (38a)–(38c).

(38a) (*učila* / *naučila*) se na zkoušku za tři dny. – *Tomu nevěřím!*

(38b) *2 hodiny mi (popsal / popisoval) svoji dovolenou v Portugalsku.*

(38c) *Celou noc (pili / napili se) a (hráli / zahráli) karty.*

Dále se studenti zabývají v kontexty, v nichž lze vymezit události opakování a události jednotlivé / v minulosti dokončené, které je možné identifikovat v příkladech (39a)–(39c).

(39a) *Na chatě jsme vždycky (pili / vypili) jen domácí slivovici.*

(39b) *Pojď sem, (kupovala / kupila) jsem ti něco dobrého!*

(39c) *Vždycky jsem si (dal / dával) kafe v té kavárně u pošty, ale (zavřeli / zavírali) ji.*

Je vhodné vyčlenit také cvičení zaměřené na situace, v nichž existují dvě možnosti, přičemž významový rozdíl je patrný na první pohled, obdobně jako v příkladech (40a) a (40b), a diskutovat se studenty o příslušném významu.

(40a) *Když (vystoupil / vystupoval) z metra, (okradli / okrádali) ho.*

(40b) *Včera se hodně (opil / opíjel) a na přednášce pak (usnul / usínal).*

Teprve poté, co studenti zvládnou tato jednoduší cvičení, soustředí se na výběr perfektiva nebo imperfektiva ve všech kontextech. Úspěšnost ve zvládání souhrnných úloh je dosti vysoká a výsledky jsou velmi výrazně lepší, než když studenti ihned pracovali se cvičeními, v nichž se setkávali se všemi kontexty zároveň.

4 Závěr

Je patrné, že studentům není zastíráno fakt, že kategorie vidu je problematikou komplexní. Zároveň jim však žádným způsobem není naznačováno, že by jí snad neměli porozumět – naopak! Výklad je poměrně obsáhlý a je koncipován tak, aby studenti postupně pronikali do systému tvarů i významů dokonavých a nedokonavých sloves a následně je byli schopni užívat ve funkcích, které přirozeně mají. Současně je kladen důraz na to, aby si studenti užívání toho či onoho vidu náležitě procvičili, a to především v souvislostech, jež jsou v jazyce vysoce frekventované.

Procvičování aspektu začíná vypracováním cvičení spíše „technického“ charakteru, tedy tvořením vidových dvojic. Posléze se v souladu s výkladem přistupuje k úlohám orientovaným na užívání perfektiv a imperfektiv v přítomném, budoucím anebo minulém čase, přičemž je zaměřována pozornost na užití dokonavého či nedokonavého slovesa v typických (případně i atypických) kontextech. Studenti se v jednotlivých cvičeních soustředí např. na rozlišení událostí jednotlivých a dějů opakovaných, vnímají trvání události v čase, pozorují také výskyt určitých komplementů (zejména času a způsobu) ve větě, rozeznávají budoucí a mimočasový význam slovesa, vymezují řetězce událostí, všimají si i dalších zvláštních případů. Nejprve jsou cvičení omezena na dva až tři kontexty a až po jejich zvládnutí se přechází k úlohám komplexním. Ačkoliv prezentovaný přístup není běžný, praxe ukazuje, že tento způsob pomáhá porozumět užívání dokonavých a nedokonavých sloves i studentům se spíše průměrným jazykovým talentem.

Bibliografie

- CASADEI, L. & ESVAN, F. & MACUROVÁ, P. (2017). *Corso di lingua ceca*. Milano: Hoepli.
- KOPEČNÝ, F. (1958). *Základy české skladby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- KOPEČNÝ, F. (1962). *Slovesný vid v češtině*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- ESVAN, F. (2013). À propos de l'usage de l'imperfectif dans la narration de séquences d'événements en tchèque. *Romania-Bohemica – Journal for Central European Studies* (2/2013), s. 53–66.
- ESVAN, F. (2017). Vid a čas v kontextu. In KARLÍK, P. & NEKULA, M. & PLESKALOVÁ, J. (Eds.), *Nový encyklopédický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/VID%20A%20%C4%8CAS%20V%20KONTEXTU>
- ESVAN, F. (2019). L'aspetto verbale. In ESVAN, F. & PERISSUTTI, A. M. & TROVESI, A. *Grammatica ceca*. Milano: Hoepli, s. 188–242.

- MACUROVÁ, P. (2022). *Esercizi di lingua ceca. Volume 1. Livelli A1–A2. Cvičení z českého jazyka. Díl 1. Úroveň A1–A2.* Limena: libreriauniversitaria.it edizioni.
- MACUROVÁ, P. (2023). *Esercizi di lingua ceca. Volume 2. Livelli B1–B2. Cvičení z českého jazyka. Díl 2. Úroveň B1–B2.* Limena: libreriauniversitaria.it edizioni.
- NÜBLER, N. (2017). Vid. In KARLÍK, P. & NEKULA, M. & PLESKALOVÁ, J. (Eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovnik/VID>
- PETR, JAN ET AL. (1986). *Mluvnice češtiny II. Tvarosloví*. Praha: Academia.
- PETR, JAN ET AL. (1987). *Mluvnice češtiny III. Skladba*. Praha: Academia.
- POLDAUF, I. & ŠPRUNK, K. (1968). *Čeština jazyk cizí*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Zdroj příkladů

Corso di lingua ceca (2017): př. (1), s. 120; př. (3)–(8), s. 117; př. (14)–(19), s. 127; př. (25)–(28), s. 137; př. (29)–(34), s. 138.

Esercizi di lingua ceca. Volume 1. Livelli A1–A2. Cvičení z českého jazyka. Díl 1. Úroveň A1–A2 (2022): př. (2), s. 174; př. (9a), (9b), (10a), (10b), (11a), (11b), s. 177; př. (9c), (10c), (12c), s. 178; př. (12a), (12b), (13a)–(13d), s. 179; př. (20a)–(21b), s. 190; př. (22a)–(24c), s. 191; př. (35a)–(35c), s. 205; př. (36a)–(36c), (37a)–(37d), s. 206; př. (38a)–(38c), s. 207; př. (39a)–(39c), s. 208; př. (40a), (40b), s. 210.

Autorka

Mgr. Petra Macurová, Ph.D., e-mail: petra@macurova.net, Università di Napoli L'Orientale
Petra Macurová vyučuje český jazyk na univerzitě L'Orientale v Neapolu. Absolvovala doktorské studium na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, s výukou češtiny v Itálii má více než 10letou praxi. Její hlavní odborné zájmy spadají do oblasti textové lingvistiky, především v rámci srovnávací analýzy českého a italského jazyka. Zabývá se také audiovizuálním překladem. Je spoluautorkou učebnice češtiny pro italofonní studenty a autorkou cvičebnice českého jazyka, již lze považovat za rozšíření zmíněné učebnice.